

МАКТАБДА KИЧИК GУРУHLAR DOIRASIDAGI O'QUVCHILARGA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti,
Psixologiya yo'nalishi 1-bosqich magistranti
Buxoro pedagogika kolleji o'qituvchisi: Jo'raqulova.M.X.*

Anotatsiya: Mazkur maqolada maktabda kichik guruhlar doirasidagi o'quvchilarga psixologik xizmat ko'rsatishda turli usul va vositalardan foydalanish muhim natijalarga erishishda asosiy zamin bo'lib xizmat qiladi. Kichik guruhlar va ularning liderlarini aniqlash ular bilan ko'prik sifatida pedagogik psixologik ta'sir etish guruh o'quvchilariga ijobiy ta'sir eta olishini uqtirgan.

Kalit so'z: Sosiometriya metodi, lider, kichik guruhlar, real guruh, noreal guruhlar.

Bugungi kun nafaqat maktab psixologi balki har bir pedagog o'quvchi shaxsi bilan ishlar ekan o'quvchilar qaziqishi gurudagi kichik guruhchalar va ularning liderlarini bilishi va ular bilan tarbiyaviy va psixologik ishlarni olib borishni taqazo etadi. Buning uchun har bir pedagog va psixolog Djan Marenoning "sosiometriya" metodi yordamida guruhdagi kichik guruhchalarni aniqlaydi va kichik guruh liderlari bilan ishlasa guruhga samarali ta'sir eta oladi.

Amerikalik psixolog, mikrosotsiolog J.Moreno guruhlarda shaxslararo munosabatlarni o'rganish uchun shaxslarning bir birini saylashini (tanlashi, afzal qurishlarni) aniqlash usulini va hissiy afzal qurishlarni qayd qilish texnikasini taklif etdi. Buni u sotsiometriya deb ataldi.

Sotsiometriya metodi kichik guruhlariga taalluqli bo'lgan shaxslararo munosabatlarni o'rganish va o'lchashning metodi sifatida taklif qilingan. Sotsiometriya yordamida shaxslararo birgalikdagi harakat jarayonida guruh a'zolarida nomoyon bo'ladigan afzal ko'rinishni, befarqlik yoki xush ko'rmaslikni miqdoriy m'yorini aniqlash mumkin. Sotsiometriya guruh a'zolarining bir - birlarini xush qurishi yoki xush ko'rmasligini aniqlashda keng qo'llanadi. Guruh a'zolarining o'zlari bunday munosabatlarni anglab ola olmasliklari va ularning mavjudligi yoki mavjud emasligi haqida o'zlariga hisob bermasliklari mumkin. Sotsiometriya metodi juda ham tezkor bo'lib, uning natijalari matematik usul bilan qayta ishlanishi va yozma shaklda ifoda etilishi mumkin.

Guruh - bu muayyan belgiga, masalan, sinfiy mansublikka, birgalikda faoliyat ko'rsatishning mumkinligiga va uning xarakteriga, tashkil topish xususiyatlari va shu kabilar asosida ajralib turadigan umumiylikdir. Guruhlarning klassifikatsiyasi ham

shunga muvofiq tarzda bo`lib, kichik va katta guruhlarga bo`linadi - o`z navbatida ular ham real (bog`langanlik), shartli formal (rasmiy) hamda noformal (norasmiy) guruhlarga, rivojlanish darajasi turlicha bo`lgan, ya`ni rivojlangan (jamoalar) va yetarli darajada rivojlanmagan yoki kam rivojlangan guruhlarga (uyushmalarga, birlashmalarga, aralash guruhlarga) bo`linadi.

Kichik guruhlar - hamisha bog`langan umumiylik bo`lib, unga kiruvchi shaxslarning o`zaro birgalikdagi real harakati va ular o`rtasidagi real harakati va ular o`rtasidagi real o`zaro munosabatlar bilan bog`langandir. Bu guruhlar rasmiy (formal) bo`lishi, ya`ni yuridik jihatdan qayd etilgan huquq va burchlarga, normativ asosida o`rnatilgan strukturaga, tayinlab yoki saylab qo`yilgan rahbarlikka ega bo`lishi mumkin.

Rasmiy va norasmiy guruhlar o`rtasidagi chegaralar shartli va nisbiydir. O`quvchilarning bu xildagi norasmiy guruhlarini shakllantirish o`qituvchi olib borishi lozim bo`lgan tarbiyaviy ishning muhim vazifasi hisoblanadi. Har qanday guruh tuzilishiga ko`ra guruh a`zolari nufuzi va statusining o`ziga xos darajasini aks ettiradi. Uning yuqorisida referentometrik va sotsiometrik tarzda tanlanadigan shaxslar o`rin oladi, eng orqada esa noreferent va sotsiometrik jihatdan siqib chiqarilgan individlar turishadi. Mazkur ierarxiya zinapoyasining eng yuqori bosqichida guruhning lideri joylashadi.

Lider - bu shunday shaxsdirki, guruhning qolgan barcha a`zolari uchun o`zlarining manfaatlariga daxldor bo`lgan hamda butun guruh faoliyatining yo`llanishini va xarakterini belgilab beradigan eng ma`suliyatli yechimlarni qabul qilishga haqli deb hisoblaydilar. Lider rasman guruhning rahbari bo`lishi ham va, aksincha, bo`lmasligi ham mumkin. Lider bilan rahbarlikning yagona bitta shaxsga kelishi makbul hodisa hisoblanadi. Bordi-yu, agar bunday muvofiqlik bo`lmasa, u holda guruh faoliyatining samaradorligi rasmiy rahbar (masalan, sinf boshi) bilan norasmiy lider yoki liderlar o`rtasidagi munosabatlar qay tarzda yuz berishiga bog`liq bo`ladi.

Rasmiy rahbar va guruh lideri turli shaxslardan iborat bo`lsa, ular o`rtasidagi kelishmovchilik ko`pgina xodimlar tomonidan ijtimoiy adolatning buzilishi sifatida idrok etiladi. Lider bilan munosabatni rivojlantirish esa aksincha, guruhdagi kuchlarni tan olish, oqillik yo`lini tanlash deb baholanadi. Rahbar sezgir shaxs sifatida nafaqat liderga, balki bunday xislatga ega bo`lgan har bir guruh a`zosiga alohida diqqat ajrata olishi lozim. Alohida olingan lider bilan mavjud munosabatni rivojlantirish orqali guruhning boshqa a`zolari bilan o`zaro ijobiy hislarni shakllantirish imkoniyati tug`iladi. Shu ma`noda tahlil etilganda, guruhda norasmiy liderning mavjudligi rasmiy rahbar uchun guruh a`zolari bilan iliq munosabatni qurishdagi qo`shimcha ko`prikdir. Lekin hayotda hamma narsa ham o`ylanganday silliq ketavermaydi va rasmiy rahbar bilan norasmiy lider manfaatining zidligi, rahbarning iltifotli qadamiga qaramay

norasmiy liderning qaysarligi to'qnash kelishi mumkin. Bu esa jamoadagi nizo bilan ifodalanadi va bunday hollarni hal etish yo'l-yo'riqlari haqida jamoadagi nizolar mavzusida batafsil gapirib o'tiladi. Guruhda quyidagi ijtimoiy psixologik hodisalar mavjud: ijtimoiy fikr, taqlid, ta'siriga berilish, konformizm. Ijtimoiy - psixologik muhit ko'p jihatdan jamoa a'zolarining sig'ishuvchanligiga bog'liqdir.

Guruhiy psixologik mos kelish psixomotor, emotsional - irodaviy xususiyatlariga diqqat va tafakkurdagi farqlariga bog'liqdir. Lekin hammadan ko'ra ko'proq guruh tarkibiga kiruvchi har bir kishining shaxsiy xarakteri xususiyatiga bog'liq bo'lmasligi, ammo, albatta, sig'ishuvchan bo'lishi kerak.

Psixologik muhit vujudga keltirishda aksari guruhga mos kelishga bog'liq bo'lgan ijtimoiy kayfiyat katta ahamiyatga ega. U guruhda bevosita ijobiy yoki salbiy psixologik muhit vujudga keltiradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, Ijtimoiy psixologik muhit deganda, o'sha guruhning a'zolari fikrlari, hissiyotlari, dunyoqarashi, ustanovkalar va o'zaro munosabatlaridan iborat bo'lgan emotsional - intellektual holatni tushunamiz. Bu o'rindagi asosiy omil a'zolarining o'zaro munosabatlaridir. Ma'lumki, o'zaro munosabatlar o'qish va ish yuzasidan, faoliyat maqsadlari va mazmuni bilan hamda bevosita bir - birlarini yoqtirish – yoqtirmaslikka asoslangan insoniy emotsional hissiyotlar ko'rinishida bo'lishi mumkin. Professional faoliyatni bajarish jarayonida birinchi tipli munosabatlar ustun bo'lib, ikkinchilarining xarakterlari birinchisidan kelib chiqadi. Do'stlar to'plangan davradagi muhit esa bevosita simpatiyalarga tayanadi. Jamiyatdagi barcha nizolar, muammolarning echish usullaridan biri insonlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish va shunga ko'ra jamiyatdagi o'zgarishlarni amalga oshirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova V. M. "Ijtimoiy psixologiya asoslari". - T., 1994
2. Karimova V. M. Psixologiya. - T., 2002
3. Karimova V. M., Akramova F. Psixologiya. Ma'ruzalar matni - T., 2000
4. Kovalev V. I. Motivi povedeniya i deyatelnosti. - M., 1988
5. Mayers D. Sosialnaya psixologiya. - SPb., 1997
6. Morgunov E. B. Lichnost i organizatsiya. - M., 1996
7. Muzdibaev K. Psixologiya otvetstvennosti. - M., 1983
8. Umumiy psixologiya. A. V. Petrovskiy tahriri ostida. T.1992.
9. Yadov V. A. Sosialnaya identichnost lichnosti. - M., 1994